

«Μάρτυς, μαρτυρία και μαρτύριο: Χριστιανικές ρίζες ενός παγκόσμιου όρου»

/ [Γνώμες](#)

- **Του Αρχιμανδρίτου Ιακώβου Χαλίλ
Κοσμήτορος της Θεολογικής Σχολής “Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός”
Παν/μίου του Μπαλαμάντ**

Από τον μάρτυρα που καταθέτει την αλήθεια έως εκείνον που θυσιάζεται για χάρη της, ο αρχαίος ελληνικός όρος μάρτυς υπερέβη τη λεξικολογική του σημασία και απέκτησε τεχνικό περιεχόμενο, το οποίο διεύρυνε καθοριστικά τη σημειολογική του εμβέλεια. Κατά την αποστολική περίοδο, η έννοια της μαρτυρίας αναδιαμορφώθηκε ως βίωμα πίστεως και θυσίας, προσφέροντας στην ανθρωπότητα μια ριζικά νέα κατανόηση του πόνου, της δοκιμασίας και του θανάτου ως οδών προς την αλήθεια και το φως.

Το παρόν άρθρο εξετάζει τον μετασχηματισμό της έννοιας του μάρτυρα από νομικο-γλωσσικό χαρακτηρισμό σε υπαρξιακό και πνευματικό σημείο αναφοράς,

κατά το πρότυπο του Εσταυρωμένου Κυρίου μας. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στον τρόπο με τον οποίο, ξεκινώντας από τα ιερά χριστιανικά κείμενα, ο όρος εδραιώθηκε στη συλλογική συνείδηση της ανθρωπότητας, φέροντας εντός του τους σπόρους μιας θεολογίας της θυσίας και του εσχατολογικού ελπίσματος.

Λεξιλογική και θεολογική θεμελίωση του όρου «μάρτυς»

Η τεχνική-θεολογική σημασία του όρου μάρτυς και των συναφών μορφών του καθιερώνεται πρωτίστως εντός του πλαισίου της Καινής Διαθήκης. Πριν από την εμφάνιση της χριστιανικής γραμματείας, οι λέξεις μαρτυρέω, μαρτυρία και μάρτυς διατηρούσαν στην κλασική και λόγια ελληνική γλώσσα την πρωτογενή, κυριολεκτική τους σημασία: την αξιόπιστη αναφορά σε γεγονότα που είδε, άκουσε ή βίωσε προσωπικά ένα πρόσωπο. Η μαρτυρία νοείτο ως καταθετική δήλωση εμπειρίας, έγκυρη και δεσμευτική ενώπιον ακροατηρίου ή αρχής, και ο μάρτυς λειτουργούσε ως φορέας και εγγυητής της αλήθειας.

Η σημασιολογική αυτή χρήση απαντά ήδη στον Όμηρο και εξελίσσεται συστηματικά στους μεταγενέστερους ποιητές της αρχαιότητας — όπως ο Ησίοδος, ο Σιμωνίδης και ο Θεόγνις —, οι οποίοι αποδίδουν στον μάρτυρα χαρακτηριστικά εγκυρότητας, τεκμηρίωσης και αξιοπιστίας, χωρίς η έννοια της μαρτυρίας να εμπεριέχει, στη φάση αυτή, την ιδέα του βίαιου θανάτου ή της υπαρξιακής θυσίας.

Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι ακόμη και σε αφηγήσεις θυσιαστικού ή ηρωικού θανάτου — όπως στην περίπτωση των Μακκαβαίων — το λεκτικό μόρφωμα μάρτυρ- δεν χρησιμοποιείτο ακόμη με την έννοια που θα προσλάβει αργότερα.

Η καινοτομία της χριστιανικής εμπειρίας έγκειται ακριβώς στη σύνδεση της μαρτυρίας με τον διά Χριστόν θάνατο. Στο νέο αυτό πλαίσιο, μάρτυς καθίσταται εκείνος που ομολογεί δημόσια την πίστη του στον Χριστό-Θεό (την μαρτυρία) ενώπιον των διωκτικών αρχών, αποδεχόμενος με υπομονή τα βασανιστήρια και τον θάνατο.

Ο πρώτος που φέρει το νέο αυτό νόημα της μαρτυρίας είναι ο άγιος Στέφανος, ο οποίος αποκαλείται ρητώς μάρτυς τοῦ Ἰησοῦ (Πράξ. 22:20), καθώς έδωσε με παρρησία τη μαρτυρία του ενώπιον των Ιουδαίων και υπέστη τον λιθοβολισμό από αυτούς. Στο πρόσωπό του η μαρτυρία συνδέεται για πρώτη φορά με τον θάνατο, καθιστώντας τον τον πρώτο μάρτυρα (πρωτομάρτυρα) της Εκκλησίας.

Η έννοια αυτή αποκτά πλήρη θεολογική και εσχατολογική ωρίμανση στο Βιβλίο της Άποκαλύψεως, όπου ο ίδιος ο Χριστός παρουσιάζεται ως ὁ μάρτυς ὁ πιστός (Αποκ. 1:5· 3:14), ο οποίος υπέφερε, σταυρώθηκε και ενίκησε τον θάνατο «διὰ τὴν

μαρτυρίαν». Καθίσταται έτσι ο πρώτος και μέγιστος Μάρτυρας, το πρότυπο κάθε πιστού, και ο χορηγός του στεφάνου της ζωής σε όποιον μένει πιστός μέχρι θανάτου (Αποκ. 2:10). Στο πρόσωπό Του οι χριστιανοί διέκριναν το αρχέτυπο του τέλειου μάρτυρος, θεωρώντας τη μαρτυρική μίμηση του Χριστού ύψιστη έκφραση πίστης και αγάπης (βλ. Ευσέβιος, Εκκλησιαστική Ιστορία, 5.1.2).

Ένας από τους πρώτους που μιμήθηκαν τον Κύριο Ιησού έως θανάτου είναι ο Επίσκοπος Αντίπας, ο οποίος αναφέρεται στην Αποκάλυψη ως «ὁ μάρτυς μου ὁ πιστός» (Αποκ. 2:13), φέροντας έτσι τον ίδιο τίτλο που αποδίδεται και στον ίδιο τον Χριστό (Αποκ. 1:5). Αντίστοιχα, και όλοι οι χριστιανοί που διώκονται και θανατώνονται για την πίστη τους χαρακτηρίζονται μάρτυρες, καθώς συμμετέχουν στο ίδιο πάθος της ομολογίας.

Οι ψυχές εκείνων που φονεύθηκαν «διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ» αναπαύονται «ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου» (Αποκ. 6:9) και άλλοι θα ακολουθήσουν τον δρόμο του μαρτυρίου, «οἵτινες μέλλουσιν ἀποκτείνεσθαι ὡς καὶ αὐτοί» (Αποκ. 6:11), ενισχύοντας την εικόνα μιας Εκκλησίας που πορεύεται διά του σταυρού προς τη δόξα.

Η μαρτυρία για τον Χριστό ταυτίζεται πλέον με τα πάθη και τον θάνατο υπέρ Αυτού, καθιστώντας το μαρτύριο πράξη πιστότητας και συμμετοχής στη νίκη του Χριστού επί του θανάτου. Ο Κύριος εμφανίζεται όχι μόνο ως το πρότυπο του μαρτυρίου, αλλά και ως η ελπίδα και ο υπερασπιστής των μαρτύρων (Αποκ. 6:10-11), ο οποίος τους αποδίδει τον μακαρισμό: «Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες» (Αποκ. 14:13).

Τελικά, οι μάρτυρες εμφανίζονται ως «ἐσφαγμένοι διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ» (Αποκ. 20:4), και όμως συνάμα ως αληθινοί νικητές — όχι δια του ξίφους ή της ανθρώπινης βίας, αλλά δια της δικαιοσύνης του Θεού. Διότι μάρτυρας είναι εκείνος που υπομένει τον πόνο και τον θάνατο χάριν της αληθείας· όχι εκείνος που διασπείρει τον φόβο εν ονόματι του ψεύδους.

Οι νικητές «διὰ τὸ αἷμα τοῦ Ἀρνίου καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας αὐτῶν» (Αποκ. 12:11), κάθονται ἐπὶ θρόνων και μετέχουν στη βασιλεία του Αρνίου· η μαρτυρία τους, σφραγισμένη με αἷμα και πίστη, τους καθιστά συμμέτοχους του θριάμβου του Χριστού και εικόνες της νίκης του φωτός ἐπὶ του σκότους.

Ὡς ειρηνικοὶ και ειρηνοποιοί, οδηγήθηκαν ως πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν, προκειμένου να αφανιστούν ἀπὸ το πρόσωπο της γῆς· και όμως, αυτοί οι ταπεινοὶ μάρτυρες κατέγραψαν την υπέρτατη νίκη — όχι ἐναντίον σαρκός και αἵματος, αλλά κατὰ του αοράτου ἐχθροῦ, που δεν αντιμετωπίζεται με ορατά ὅπλα. Η δύναμή τους δεν

προήλθε από ανθρώπινη αντίσταση, αλλά από τον φόβο του Θεού και την δοξολογία του ονόματός Του (Αποκ. 15:2-4).

Νίκησαν «διὰ τὸ αἷμα τοῦ Ἀρνίου καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας αὐτῶν», διότι «οὐκ ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἄχρι θανάτου» (Αποκ. 12:11). Η θυσία τους δεν λησμονήθηκε· ο Παντοδύναμος Θεός εκδικήθηκε το αίμα τους από τη Βαβυλώνα τὴν μεγάλην, την πόρνη «ἡ μεθύουσα ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ» (Αποκ. 17:6).

Η Βαβυλώνα, στο αποκαλυπτικό αυτό πλαίσιο, δεν αποτελεί απλώς ιστορικό ή πολιτικό σημαινόμενο, αλλά λειτουργεί ως σύμβολο του Πονηρού και της θηριώδους εξουσίας των διωκτῶν — των κάθε λογῆς μηχανισμῶν καταπίεσης, αδικίας και βίας που στρέφονται ἐναντίον των δικαίων και των πιστῶν του Θεού. Ἀπέναντι σε αὐτὴν τὴν κοσμικὴ και πνευματικὴ Βαβυλώνα, οἱ μάρτυρες του Ἰησοῦ ἀναδεικνύονται νικητῆς δια τῆς θείας δικαιοσύνης, ἡ ὁποία υπερβαίνει κάθε ἀνθρώπινη ἀνταπόδοση.

Μέσα ἀπὸ τις βιβλικές αὐτές θεμελιώσεις καθιερώνεται ἡ νέα, τεχνικὴ και θεολογικὴ σημασία του λεκτικοῦ μορφήματος μάρτυρ-, το ὁποῖο πλέον δηλώνει ἐκεῖνον που καταθέτει τὴ ζωὴ του ἐνεκεν Χριστοῦ, ὡς ἐσχάτη πράξη πίστεως και ὁμολογίας. Ἡ θεμελιώδης αὐτὴ χριστιανικὴ ἐννοια του μάρτυρα υπερέβη τα ὅρια τῆς ἐλληνορωμαϊκῆς γλώσσας και κουλτούρας και μεταβιβάστηκε σταδιακὰ σε πλῆθος λαῶν, πολιτισμῶν, γλωσσῶν και θρησκειῶν, καθιστάμενη σύμβολο ἀφοσίωσης, ἀλήθειας και ἀκαταισχύντου ἐλπίδος.

Μαθητεία και μαρτυρία

Κατὰ τους πρώτους χριστιανικούς αἰῶνες, ἡ ἀπλὴ και ἀνυπόκριτη ὁμολογία πίστεως στον Ἰησοῦ Χριστό ἀρκούσε για να καθιστᾶ τον πιστό ἐν δυνάμει μάρτυρα. Κι ὅμως, οἱ Χριστιανοὶ δεν δειλιάζαν οὔτε μπροστὰ στον πόνο οὔτε μπροστὰ στον θάνατο. Ἡ ἐσωτερικὴ τους ετοιμότητα ἀντλούνταν ἀπὸ το μυσταγωγικὸ βίωμα του βαπτίσματος, μέσω του ὁποῖου ἐνσωματώνονταν στο σῶμα του Χριστοῦ και κοινωνούσαν τῆς ζωῆς Του.

Ἢδη ἀπὸ τὴ στιγμή που βαπτίστηκαν «εἰς ἓν σῶμα», γνῶριζαν ὅτι «οἱ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις» (Γαλ. 5,24)· και με αὐτὴ τὴν ἀκλόνητη ἐπίγνωση ἦταν ἐτοιμοὶ να συναποθάνουν με τον Χριστό, θανατώνοντας τὴν φιλαυτίαν και τις ἀμαρτωλές ἐπιθυμίες τῆς σαρκός, προκειμένου να συζήσουν και να συνδοξασθοῦν μαζί Του (Ρωμ. 8,17).

Κανένας δεν μπορεῖ να εἶναι γνήσιος μαθητῆς του Χριστοῦ χωρὶς να διέλθει ἀπὸ ἓναν εἶδος θανάτου — πρωτίστως τον πνευματικὸ θάνατο ὡς προς τὴν ἀμαρτία,

και εφόσον απαιτηθεί, ακόμη και τον φυσικό θάνατο δια Χριστόν. Υπό αυτή την έννοια, το μαρτύριο λογίζεται ως μία μορφή βαπτίσματος — το λεγόμενο «βάπτισμα διά του αίματος», το οποίο ενώνει μυστηριακώς τον μάρτυρα με το αίμα του Αρνίου (Αποκ. 12,11). Έτσι, η μαρτυρία, είτε δια του ύδατος είτε δια του αίματος, αναδεικνύεται σε θεμελιώδες γνώρισμα της γνήσιας μαθητείας στον Χριστό.

Η μαρτυρία υπέρ Χριστού, σφραγισμένη δια του αίματος, αποτελεί την υπέρτατη και απτή απόδειξη αυθεντικής πίστεως. Οι μάρτυρες μεταδίδουν στους εν Χριστώ αδελφούς ένα διαχρονικό μήνυμα πίστης, αντοχής και σταθερής ελπίδας· τους ενθαρρύνουν να υπομένουν τις θλίψεις και τους πειρασμούς — είτε σαρκικούς είτε πνευματικούς — που συνοδεύουν την εν Χριστώ ζωή. Η θυσία τους υπενθυμίζει στη συλλογική χριστιανική συνείδηση ότι η ζωή δεν είναι πολυτιμότερη από την αλήθεια του Ευαγγελίου και την αγάπη του Χριστού· αντίθετα, μέσα από τον μαρτυρικό θάνατο, η ανθρώπινη ζωή ανυψώνεται στην αιωνιότητα και λούζεται στο ανέσπερο φως της θείας δόξας.

Γι' αυτό ακριβώς οι μαθητές του αγίου Πολυκάρπου, επισκόπου Σμύρνης, οι οποίοι συνέγραψαν τη διήγηση του μαρτυρίου του, δηλώνουν ρητώς ότι κατέγραψαν τις δοκιμασίες που υπέστη, προκειμένου να εορτάζουν «τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον, εἰς τε τὴν τῶν προηγηθέντων μνήμην καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησιν τε καὶ ἑτοιμασίαν» (Μαρτύριον Πολυκάρπου, 18,3).

Έτσι, η μαρτυρία παύει να είναι απλώς εκπλήρωση καθήκοντος προς την αλήθεια, και αναδεικνύεται σε ύψιστη πράξη αγάπης, που ενσαρκώνεται ως αυτοπροσφορά υπέρ της πίστεως. Από την αυγή της ιστορίας της, η χριστιανική παράδοση επαναπροσδιόρισε το νόημα της τόλμης και της αγάπης προς την αλήθεια: μεταμόρφωσε τη μαρτυρία από χρονική στιγμή ομολογίας σε αιωνιότητα ζωής εν αληθεία και φωτί, και από ιστορικό συμβάν σε μυστήριο σωτηρίας.

Μέσα από αυτόν τον εσχατολογικό μετασχηματισμό, ο μάρτυρας καθίσταται ζώσα εικών της ελπίδας, διαρκές κάλεσμα προς τη συνείδηση της ανθρωπότητας, υπενθυμίζοντάς της ότι η ζωή δεν θεωρείται πολύτιμη για εκείνον που υπερασπίζεται την αλήθεια, κατά το πρότυπο του Διδασκάλου· διότι η μαρτυρία προσδίδει στη ζωή την αύρα της αιωνιότητος — φλόγα που δεν δύναται να σβήσει.

Φωτογραφία αρχείου: Ραφαήλ Γεωργιάδης, ore.gr